

lések szerint be vannak sorolva a különböző generációkhoz tartozó személyek: 1. anyanyelvi vagy első nyelvi szint, 2. második nyelvként való nyelvhasználat, 3. töredékes passzív nyelvismeret, tényleges beszédhasználat nélkül és 4. a nyelvismeret teljes hiánya.

A táblázatot angol nyelvű kivonatok, majd a szerzői mutató követi, végezetül egy, a táblázatot vizuálisan is megjelenítő A3-as méretű színes térkép találmunka a recens becslésekkel.

Kontra Miklós úgy látja, maga a kötet kétféle olvasó számára hasznos: azon nem magyarok számára, akik Európa egyik legtitokzatosabb kisebbségéről akarnak olvasni, valamint azon beavatottak számára, akik a legújabb megközelítésekre és eredményekre kíváncsiak. Úgy látom, a kötet nyelvészeti aspektusból kiválóan kiegészíti azoknak a nemzetközi olvasóknak a csángókkal kapcsolatos ismereteit, akik azt

az erdélyi társadalom- és kultúrakutatók munkáival alapozták meg.

Az írások problémafelvetése, a csángókhoz kötődő kutatási paradigmák kritikai megközelítése miatt feszültség érezhető a kötet írásai között, amelyben nemcsak nyelvész és néprajzkutatói/történész szemléletek feszülnek szembe, hanem diszciplínán belüli nézőpontok is ütköznek (ilyenek az elszakadt nemzetrés megmentésének kérdése, a beavatkozás szükségessége vagy javasolt mértéke, a várható eredményekkel szembeni optimizmus). Mindezeket túl a dolgozatok a recens nyelvtudomány szempontjából is egyértelművé teszik, hogy a moldvai csángók által beszélt nyelvváltozat a magyar nyelvrendszeren alapul, megmaradása fontos lenne, hisz a beszélők körének a zsugorodása a magyar nyelv használóinak számbeli apadását jelenti.

Kinda István

SZAVAK – DOLGOK – KULTÚRÁK

Benő Attila: *A dolgok másik neve*

■ A kötet tizenegy nyelvészeti tanulmányt tartalmaz, három témakör (szemantika, fordításelmélet, kétnyelvűség) szerinti csoportosításban.

A bevezető áttekintés után a *Jelek és jelentéslehetőségek* című fejezetben három szemantikai tanulmány olvasható. Tematikájuk érdekes és különös módon egészíti ki egymást. Az elsőben a szerző a kognitív szemlélet alapján *másodlagos szimbolizáció*nak nevezi azt, amit a korábbi szakirodalom *konnotáció* néven tart számon. E kategórián belül elhatárolja a kultúrkonnotációt és az egyéni konnotációt. E megkülönböztetést az indokolja, hogy „egy személy szimbólumhoz fűződő konnotációi nem mindig esnek egybe az általánosan elfogadott konnotációval, hiszen az individuális tapasztalatok egyéni asszociációk révén egyéni konnotatív jelenté-

seket vihetnek a nyelvi jelsor értelmezésébe”. (23.) Itt tehát az egyéni jelentéstulajdonítás elvileg pozitív lehetőségeiről beszél a szerző, ami egyben a véleménykülönbségek egyik forrásának, a rá való hivatkozás pedig a véleménykülönbségek egyfajta legitimizálásának tekinthető. A másság elfogadásának megalapozásával együtt azonban arra is figyelmeztet Benő Attila, hogy „néha az egyéni konnotációk felelősek a vitákért. [...] Úgynevezett fogalomtisztázásra azért is van szükség, mert előfordul, hogy a vitázó felek valamelyike a denotatív jelentés mellett igen nagy teret enged az egyéni konnotatív jelentéseknek.” (28–29.) A túltengő, egyoldalúan érvényesülő személyes értelmezés kommunikációs csapdáiról szól a fejezet harmadik tanulmánya (*Mi és mások. Kommunikáció és sztereotípiák*), konkrét

példák (*politikus, határon túli magyarok* stb.) dichotomikus értelmezésével illusztrálva azt a helyzetet, amelyben a felek nem a valóságról, hanem saját sztereotíp vélekedéseikről vitáznak valamely csoportideológia alapján (60–67.) E két tanulmány között egy olyan tanulmány olvasható, amely sajátos módon kapcsolja össze a fentiekben röviden ismertetett két „szomszédját”. A nyelvhasználatunkat befolyásoló metaforikus gondolkodás jelenségére irányítja a figyelmet a kognitív nyelvészet felismerései alapján, s ehhez a politikai nyelvhasználat, főként a vezércikk-stílus néhány sajátosságára mutat rá. Egyik konklúziója az, hogy a *vita = háború* strukturális metafora nemcsak az 1989 előtti, hanem az azt követő korszak politikai szóhasználatában is jelen van. (31–59.)

A kötet következő fejezete négy fordításelméleti tanulmányt tartalmaz. Kontextuális olvasatuk arra figyelmeztet, hogy Benő Attila számára ez esetben is a lehetséges kijelentések (propozíciók) és álláspontok egymást kiegészítő/árnyaló jellege a fontos. Egy példa: a fejezetcímet – *Fordítás: ugyanaz másképpen* – követően az első tanulmány a *fordíthatatlanság* kérdésének tárgyalásával kezdődik. A szerző nem ért egyet azokkal, akik lehetetlennek tartják a fordítást, de azzal sem, hogy a lefordított szöveg ugyanaz volna, mint a forrásnyelvi, csak másképpen. „A fordítás, természetesen, abszolút értelemben nem azonos, nem lehet azonos az eredetivel.” (85.) Egyenértékű viszont lehet. De ez esetben is figyelembe kell venni a szövegtípusoknak (szakszöveg és típusai, műalkotás és típusai), a forrásnyelv és a célnyelv közti tipológiai, kulturális stb. különbségeknek a fordítást befolyásoló jellegét s ennek fokozatait. (71–88.) A két következő tanulmány a 18. és a 19. század magyar fordításirodalmának elvi és pragmatikai kérdéseit, megoldásait vizsgálja, s ezeket angol, német és magyar nyelvű szemelvényekkel illusztrálja. E fordítás-történeti írásokat (89–136., 137–181.) egy olyan tanulmány követi – lezárva

egyben ezt a fejezetet –, amely a modalitás nyelvi, nyelvfilozófiai, szemantikai problémáit vázolja, majd az angol és a magyar nyelv szembesítő tárgyalásával – az Európai Unió angol és magyar nyelvű dokumentumaiból idézve – ad példát e jelentéstartomány általános és nyelvspecifikus jellemzőire, a fordíthatóság problémáira. (182–214.) Egyik következtetése: „A modális jelentések funkciói eltérő módon érvényesülnek a különböző szövegtípusokban: a jogi szöveg és a szépirodalmi szöveg esetében szembetűnő ez a különbség. A nyelvek eltérő modális rendszere, a szó szintű jelentéskategóriák különbözősége hatással van a modális jelentések fordítására. A vizsgált korpusz adatai arra utalnak, hogy a modális jelentések némelykor kimaradnak, elhalványulnak vagy módosulnak a célnyelvi szövegekben” (212–213.) – ilyen esetekben tehát csak fenntartással lehet ekvivalenciáról, a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg egyenértékűségéről beszélni.

A kötet harmadik, zárófejezete a kétnyelvűségben élő magyar közösségek nyelvhasználati sajátosságait mutatja be négy tanulmányban. A korábban vizsgált, tudomásul vett és elfogadott *mássághoz* híven e fejezet fő címe: *A másik nyelv*. Elsőként a moldvai csángók nyelvhasználatában vizsgálja a román nyelvi hatást (kölcönszóhasználat, kódváltás, tükörszerkezetek, szórend, hibridszerkezetek), s ehhez Tánczos Vilmos és Zakariás Erzsébet szöveggyűjtéseit használja fel. Konklúziója: „a moldvai kétnyelvű adatközlők beszédében erőteljes román hatás mutatható ki, amely nemcsak a szókinccset, hanem az adott magyar nyelvváltozat grammatikai struktúráját is érinti.” (237.) A következő tanulmány a magyarországi és a határon túli magyar közösségek szóhasználatának szószemantikai sajátosságaira irányítja az olvasó figyelmét, s ezt a *határtalanítás*nak nevezett lexikográfiai programra és az e program nyomán létrehozott nyelvi adatbázisra hivatkozva teszi. A szerző erre a Kárpát-medencei kisebb-

ségi magyar nyelvváltozatok gyakoribb kölcsönszavait tartalmazó adatbázisra alapozza felmérését, vagyis a határtalanítás szellemében „átlép” azon a korábbi szociolingvisztikai gyakorlaton, amely a magyarországi nyelvhasználatra korlátozta a vizsgálódást. (239–254.) Következtetése: a magyarországi és a Kárpát-medencei magyar kisebbségek idegen- és kölcsönszó-használata között különbségek figyelhetők meg, és „ezek a különbségek rendszerint a többségi nyelvekből származó szemantikai hatásként értelmezhetők”. (254.) Ezen átfogó és egyben konkrét felmérés után a szerző a romániai magyar nyelvhasználat jellemzőire összpontosítja vizsgálódását a hivatali nyelv és a nyelvi tervezés viszonylatában. A nyilvánvaló román nyelvi hatás tudomásul vétele „a nyelvtervezés legfontosabb feladatait is kijelöli”. Ezek közül igen fontos – bár több nehézségbe ütközik – a romániai magyar közigazgatási szókincs kodifikációja, egységes elvek szerinti szabályozása. (Lásd 258–265.) A kötetet a címadó tanulmány – *A dolgok másik neve* – zárja, melyben a szerző az utóbbi években Erdélyben megjelent kétnyelvű szakszótárakat, valamint a határtalanítás-program szellemében Magyarországon kiadott szótárakat ismerteti. (266–278.)

Befejezésként érdemes megvizsgálni az említett kötet- és tanulmány cím motivációs háttérét. Benő Attila a bevezetőben a következőket írja: „Ami összekapcsolja ezeket a fejezeteket és témaköröket, az a kötet címében is megfogalmazódik: a név, a kifejezés és a jelentés változatossága az értelmezők, a nyelvváltozatok és nyelvek kon-

textusában. A nyelv ugyanis mint lehetőségrendszer – lexikai és grammatikai gazdagsága révén – sokféle módot ad arra, hogy gondolatainkat, értékelő viszonyulásunkat kifejezzük. A dolgokat – a szavak és szószerkezetek jelöltjeit – mindig megnevezhetjük másként is, mint ahogy éppen megtettük.” (7.) Ez az indoklás, amely a nyelvi kifejezések változatosságára épül, a kötetzáró tanulmányban a kétnyelvűségben élők mindennapi tapasztalatával egészül ki: „Kétnyelvű környezetben élők számára a két ismert és használt nyelv viszonyában rendszerint valamelyik nyelv dominanciája érvényesül, hiszen a teljesen kiegyensúlyozott (balansz) kétnyelvűség igen ritka (már csak amiatt is, hogy a két ismert nyelv formális, intézményes használati lehetőségei rendszerint nem azonosak). A nyelvi dominancia következményeként jelentkezhet az a jelenség, hogy a beszélő anyanyelvének vagy második nyelvének valamelyik (vagy akár több) szókincsrétegében (regiszterében) lexikai hiányok mutatkoznak, és ezeket a hiányokat rendszerint maguk a beszélők is észreveszik, amikor egy adott fogalomnak nem tudják felidézni a »másik nevét«, azaz a másik nyelvben használt nevét.” (266.) A kötet első fejezetének kivételével voltaképpen ez az utóbbi viszony képezi Benő Attila tanulmányainak a tárgyát, akkor is, ha fordításelméleti kérdéseket elemez, akkor is, ha a kisebbségben élők nyelvhasználatát vizsgálja, és akkor is, ha a magyar–magyar regionális nyelvek közötti kapcsolatot boncolgatja.

Máthé Dénes